

UN TOMB PER CONÈIXER LA HISTÒRIA DEL BARRI DE GRÀCIA DE SABADELL I ENTORN

GRÀCIA

**AGRUPACIÓ
DE VEÏNS
DE GRÀCIA**

Des del Teresa Claramunt

► **Edició:** *Agrupació de Veïns de Gràcia*

► **Coordinació de l'edició:** *Santi Laiglesia*

► **Agraïments:**

Ajuntament de Sabadell

AMPA Escola Teresa Claramunt

AMPA Pau Vila

Arxiu d'El Ciervo

Arxiu fotogràfic de l'Agrupació de Veïns de Gràcia

Arxiu fotogràfic de la Fundació Bosch i Cardellach

Arxiu fotogràfic de la Unió Excursionista de Sabadell

Arxiu Històric de Sabadell

Arxiu Nacional de Catalunya

CEIP Escola Teresa Claramunt

CE Sabadell FC

CE Mercantil

IES Pau Vila

Museu d'Història de Sabadell

OAR Gràcia

Carme Cabeza

Miquel Casanovas

Mercè Corbera

Roser Enrich

Francesc Juliana

Tere Llamas

Glòria Marrugat

Joan Moles

Imma Moles

Cris Molins

Antoni Monistrol

Maria Nicolàs

Rosa Orpella

Sebastià Serra

Joan Vives

Amb el suport del Departament

de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya

UN TOMB PER CONÈIXER LA HISTÒRIA DEL BARRI DE GRÀCIA DE SABADELL I ENTORN

L'objectiu principal d'aquest itinerari és iniciar-se en el coneixement de la història del barri de Gràcia i entorn (part del barri de Can Feu perquè molts alumnes de l'escola i de l'institut són d'allà), a través dels edificis històrics que encara ens queden. És un anar i venir en el temps, amb fotografies actuals i antigues. Volem contribuir a socialitzar el coneixement del passat des dels veïns i veïnes i per als veïns i veïnes.

Aquest material ha estat objectivament contrastat, però demanem disculpes per alguna possible imprecisió o errada que pugui contenir, volem que conèixer el nostre barri sigui cosa de tots; potser si el coneixem més, l'estimarem més. Animem a les famílies i amics, també a fer aquest itinerari. Gaudiu-ne.

Agrupació de Veïns de Gràcia

1 ► Any 1924, el rei Alfons XIII, la seva dona i el general Primo de Rivera a la Fàbrica Vicente Planas

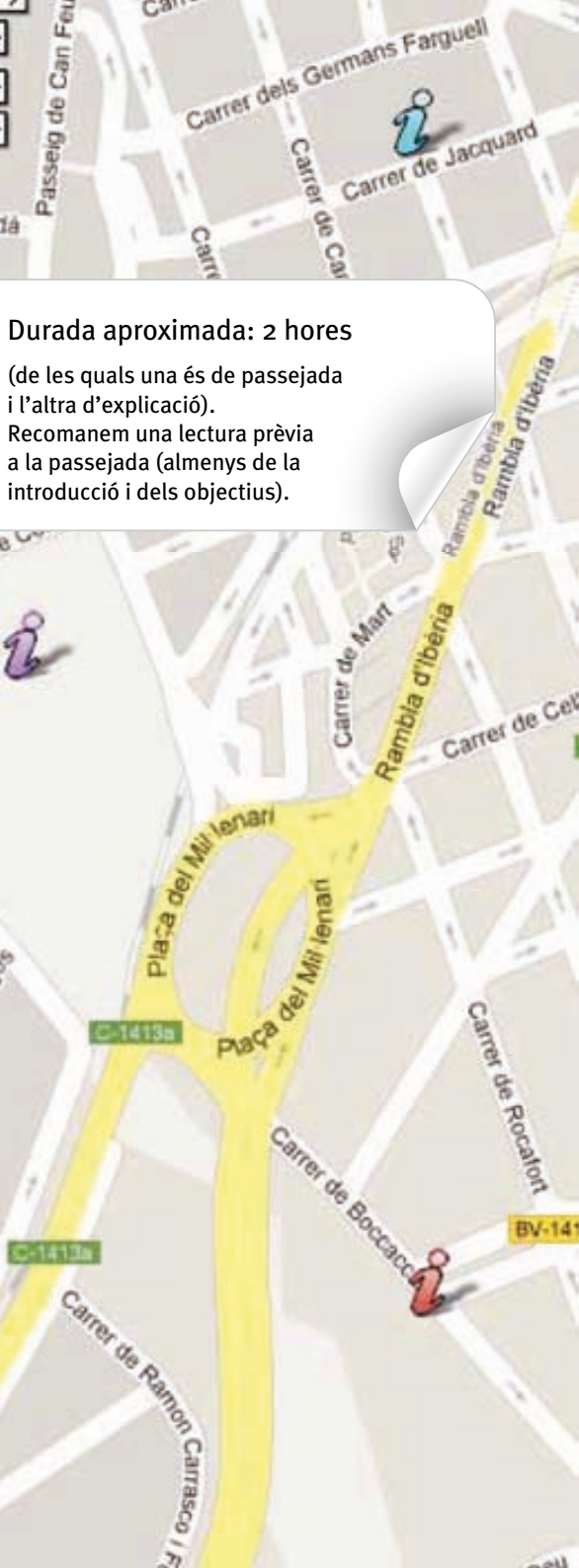
2 ► Any 1996, Fàbrica Vicente Planas (part principal), actualment Escola Teresa Claramunt

Àrea Urbanitzada

- TOTAL O PARCIAL 1886
- TOTAL 1920
- PARCIAL 1920
- A PARTIR DEL 1920

Itinerari

- IES Pau Vila
- Escola Teresa Claramunt
- Diluvio (després Mill lenari)
- Plaça d'Anselm Clavé
- SCR El Ciervo
- Carrers Manso i Roger de Flor
- Paralelo
- Banyes Cal Ral
- La Bombilla
- Vapor de Seydoux
- Parròquia de Gràcia
- Plaça de Joan Morral
- Parada bus Pau Vila
- Castell de Can Feu
- Plaça de les Corts Catalanes
- Caserna de Bombers
- Fàbrica Baygual i Llonch
- Vapor Marcet
- Plaça del Treball
- OAR Gràcia
- Vapor Llonch

3 ► 1884, fotografia del Vapor Llonch

4 ► L'actual Vapor Llonch

5 ► Anys 40, barris de Gràcia i Can Feu, en primer terme la Fàbrica Tintes Enrich, carrer de Rocafort amb la carretera de Molins de Rei

6 ► Anys 70, nenes a la plaça del Treball (Camp del Mercantil, on hi ha la porteria hi ha l'actual centre cívic)

7 ► 1892, carretera de Barcelona amb Gran Via

8 ► 1920, foto aèria Vapor Marçet (triangle esquerra de fàbrica Vicente Planas, actualment Escola T. Claramunt

9 ► 1920, Castell de Can Feu (hi domina estil romàntic). Bosc Can Feu al fons

10 ► Anys 20, apilant garves (rodal de Can Feu)

INTRODUCCIÓ 1:

1877, EL NAIXEMENT D'UN BARRI EN TEMPS DELS AVIS DELS AVIS

El barri de Gràcia té forma més o menys triangular. La punta nord coincideix amb la carretera de Terrassa i amb la ronda de Ponent; a l'est, amb la carretera de Barcelona; a l'oest, amb la rambla d'Ibèria (més al sud), i la plaça del Mil·lenari (allà on els ferrocarrils catalans travessen la rambla d'Ibèria), i el terme municipal de Sant Quirze i, al sud, el carrer de Ramon Llull.

L'any 1877 es construeix el Vapor Llonch (fàbrica tèxtil que funcionava amb la força del vapor d'aigua), i podem dir que és la data en què neix el barri. La gent comença a viure i treballar a l'entorn de tres grans vapors que es construeixen sobre un gran pla de conreu de secà: cereals (blat, ordi, civada), ametllers i oliveres.

La zona era un gran pla agrícola travessat per cruïlles de camins i caminets. Neix, doncs, el barri de Gràcia. En aquell moment Sabadell tenia 18.100 habitants, onze vegades menys que el Sabadell actual.

Aquells tres grans vapors són: 1. Vapor Llonch (1877), 2. el Vapor Marcet (1884, dividit més tard en les Fàbriques Puncernau, 1909—més tard Llorenç i Torra— i la Fàbrica de Vicente Planas 1915, en part l'actual Escola Teresa Claramunt) i 3. el Vapor Seydoux (1898). Al voltant d'aquests vapors es comencen a construir les primeres cases.

11 ► 2011, renglera de cases angleses per enderrocar, cap de les cases angleses del barri és patrimoni de Sabadell

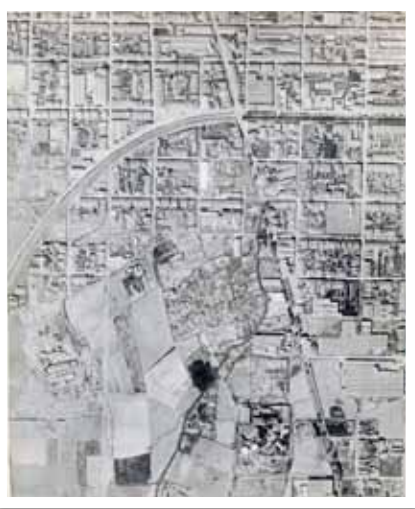
12 ► 1933, bombers a la caserna de la carretera de Barcelona amb un cotxe d'època

13 ► 1933, bombers a la caserna de la carretera de Barcelona

14 ► 2011, avui la caserna de la carretera de Barcelona

15 ► Anys 40, mapa aeri del barri, gran part eren camps i horts aïllats o entre edificacions

16 ► 1958, urbanització de la Riereta, actualment el lloc és la rambla d'Ibèria

17 ► 2011, cal recuperar la plaça de les Corts Catalanes per als veïns i veïnes (antic camp futbol del Lepanto)

INTRODUCCIÓ 2: LA VIDA URBANA I ELS SERVEIS

El 1852 es construeix la carretera de Barcelona i el 1855 arriba el tren (actualment el recorregut transcorre per sota la Gran Via). La carretera de Molins de Rei és de 1867. El barri de Gràcia neix pel creixement de Sabadell en forma d'eixample, amb illes de cases d'estructura més o menys quadrada i amb carrers gairebé coincidents amb els punts cardinals (de nord a sud i d'est a oest).

En els inicis del barri de Gràcia l'aigua s'obtenia de pous artesanals de captació d'aigües subterrànies, utilitzaven galledes i corrioles o bé petits molins de vent. La garantia d'abastament d'aigua va donar lloc a l'emplaçament de la caserna dels Bombers, on encara és actualment. En l'època, les principals fonts d'energia utilitzades eren el carbó i la llenya.

Gradualment es va anar instal·lant les xarxes d'aigua potable (amb fonts públiques) i de subministrament de gas ciutat, produït en factoria. El fanaler va ser l'encarregat, a les nits, d'enllumenar els carrers del barri, i es creà la figura del sereno com a vigilant.

També s'establí un servei de recollida de les deixalles domèstiques amb un carro de cavalls, i el portava l'escombriaire. A la segona meitat del segle XX van construir la xarxa unitària de clavegueres (d'aigües pluvials i residuals). Des del naixement del barri, va haver de passar gairebé un segle perquè s'asfaltessin tots els carrers.

18 ► 1917, edifici bombardejat (actual Ca l'Alemany)

19 ► 2011, lloc on va impactar la segona canonada l'agost del 1917, en l'actualitat

20 ► 2011, aquestes dues cases probablement són les de la foto de l'any 1917

21 ► 1915, cursa de motos, carreteres Molins de Rei-Barcelona

22 ► 2011, Fàbrica Camps, principis 20

23 ► 1924, cursa de motos, davant d'El Diluvio

LA VIDA ENTORN DELS CAFÈS (1), CAFÈ EL DILUVIO (després bar Millón o Milló)

1^a

PARADA

▶▶▶▶▶ Sortim de l'Escola, girem a la dreta per la carretera de Molins de Rei cap amunt fins arribar a la cruïlla amb la carretera de Barcelona-Terrassa i carrer de Sant Cugat (antic carrer Fondo). Som al punt més al nord del barri. D'esquena al carrer Fondo, mirem l'antic cafè El Diluvio.

Molts homes passaven el temps de lleure als cafès, els quals es convertiren en un lloc de tertúlia. Amb un cigarret, una tassa de cafè i aigua per netejar l'estómac; es passaven hores i hores de tertúlia i jocs (de vegades clandestins). Eren espais de trobada de persones i d'idees on emergien inquietuds culturals i polítiques, i alguns es posicionaven ideològicament.

Per la seva condició de centre progressista i federal, el Cafè El Diluvio va ser canonejat per l'exèrcit durant la gran vaga de l'agost del 1917 (vegeu fotografies).

El 1883 la jornada laboral va passar a ser de 10 hores diàries, i el 1919, de 8 hores.

Però no tot eren conflictes entorn dels cafès, també hi sovintejaven activitats culturals i esportives diverses.

24 ▶ 1917, El Diluvio bombardejat

25 ▶ 2011, actual estat actual del Cafè El Diluvio després (Bar Millón)

26 ► 1955, petits caramellaires, plaça d'Anselm Clavé

27 ► plaça d'Anselm Clavé a l'actualitat

28 ► 1962, estació antiga, gran nevada de desembre

29 ► 1922, arribada del ferrocarril

30 ► 1922-25, la vallesana, el tren no va arribar a la Rambla fins al 1925

LA VIDA ENTORN DE L'ESTACIÓ (plaça d'Anselm Clavé)

2^a

PARADA

▶▶▶▶▶ Tornem enrere fins a la plaça d'Anselm Clavé per la carretera de Molins de Rei; a la dreta tenim l'estació dels Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FGC).

El 1922 arriba el tren, que ja funciona amb electricitat (és un avantpassat dels actuals trens dels FGC), i que va fins a Barcelona. L'antiga escola de música eren uns menjadors fets pel fabricant Juli Puncernau per als seus treballadors (Puncernau fou un home molt compromès amb la gent). La plaça està dedicada a Anselm Clavé, el principal introductor del moviment coral obrer a l'Estat espanyol (ell va fer cantar grups de treballadors, eren els Cors de Clavé).

Més amunt tenim la fàbrica Camps, construïda en ocasió de l'arribada del tren: moltes indústries i despatxos van sorgir amb l'arribada del ferrocarril.

31 ▶ Anys 40, Escola Carmen Tronchoni (abans menjadors Puncernau), ara escola de música

32 ▶ Escola de música, abans Escola Carmen Tronchoni i anteriorment menjadors Puncernau

33 ► Anys 50, trobada de cors

34 ► 1962, representació teatral

35 ► 2011, seu actual de la SCR El Ciervo. L'entrada del teatre és a l'esquerra

LA VIDA ENTORN DEL TEATRE I DEL CANT CORAL

▶▶▶▶▶ *Des de la plaça d'Anselm Clavé, deixem a la dreta l'estació dels FGC, i girem a l'esquerra per pujar pel carrer del Pintor Pradilla fins al carrer de Roger de Flor, girem i baixem pel carrer de Roger de Flor fins a la cantonada amb Viladomat.*

Arribem a la Societat Coral Recreativa El Ciervo, fundada el 1922, que té el nom de la cessió del terreny que va fer la fàbrica Anís del Ciervo. El 1922, el mateix any de l'arribada del tren al barri, neix El Ciervo, que és una entitat en la qual es fa teatre i cant coral (forma part dels Cors de Clavé, de què ja hem parlat). Actualment també hi ha un grup de teatre per a nens.

Els estatuts d'aquesta entitat tenen prohibit que es dugui a terme qualsevol activitat política (caràcter apolític de l'entitat) o religiosa. Ha estat lloc d'entreteniment i cultura de manera ininterrompuda (també durant el franquisme). És molt famós el Quinto que fa l'entitat a l'època de Nadal.

36 ► Foto actual del carrer de Manso

37 ► 1961, visió del carrer de Manso engalanat per la festa de carrer, que anava des de Roger de Flor fins a Ausiàs March

38 ► Anys 20, ós amb el seu ensinistrador, carrer de Sant Ferran

39 ► Any 1927, sa Majestat Carnestoltes al carrer, sortint de l'anterior edifici estació

40 ► 1961, joc de trencar l'olla, amb un conill (viu) blanc a dins. Festa del veïnat del carrer de Manso. Altres carrers del barri tenien la seva festa també de carrer

41 ► 1961, berenar d'avis. Festa de veïns del carrer de Manso. Era costum de l'època oferir un berenar a la gent gran

42 ► 1961, joc de donar xocolata, molt divertit i amb molta concurrència. Eren els veïns els que organitzaven aquestes festes populars

43 ► 1963, actuació de pallsos, festa de veïnat del carrer de Manso. La festa de carrer va durar fins a mitjans dels anys seixanta i no hi podia faltar una petita orquestra. Moltes parelles van formar-se entorn aquests balls

LA VIDA AL CARRER

▶▶▶▶▶ *Baixem encara pel carrer de Roger de Flor fins al carrer de Manso.*

Aquesta és una de les primeres cantonades edificades del barri (ja a finals del segle XIX). A l'esquerra tenim el Vapor Llonch.

Fins als anys vuitanta del segle XX, a l'estiu, la gent prenia la fresca al carrer després de sopar. A les cases no hi havia ni aire condicionat ni tele, i com que tot el dia hi tocava el sol, al vespre i a primeres hores de la nit hi feia molta calor. La gent sortia al carrer a refrescar-se, parlaven amb els veïns i, de passada, deixaven la porta oberta -però vigilada- i la casa es refrigerava. Encara podeu trobar en algun lloc del barri gent que practica aquesta saludable forma de relacionar-se.

La gent vivia en cases baixes, anomenades cases angleses, d'una o dues plantes, amb habitacions a la part del davant (eren les menys humides). Es construïen al voltant dels vapors o fàbriques, i al barri encara en queden moltes d'aquest estil.

Molts carrers del barri no es van asfaltar fins fa 40 anys. Perquè no s'aixequés pols, els veïns els regaven, i quan plovia quedava tot enfangat. A vegades calia portar calçat de recanvi a la bossa! Malgrat tot, es feia molta vida al carrer.

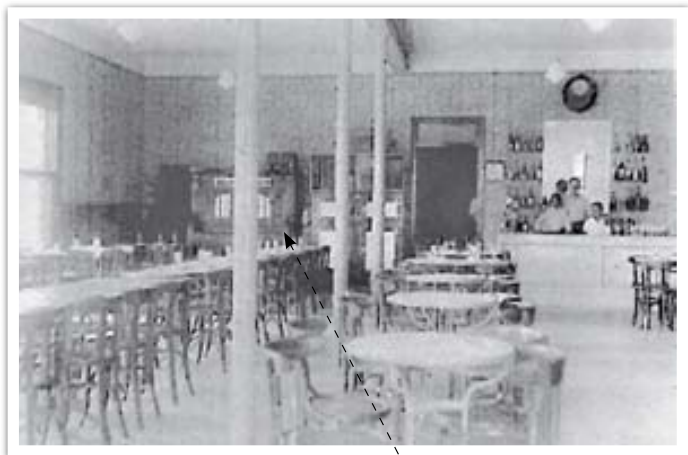
Era molt habitual fer festes als carrers: engalanar-los, fer-hi dinars o sopars i jocs, posar música i que la gent ballés.

44 ▶ 2011, cases angleses del carrer de Manso, molts carrers celebraven festes

45 ▶ 2011, cases angleses als carrers de Manso i de Bailèn, potser de les més antigues del barri

46 ► 1934, el Paralelo, al fons a l'esquerra la famosa pianola

47 ► 2011, edifici de l'antic Paralelo

LA VIDA ALS CAFÈS (2), EL PARALELO

▶▶▶▶▶ *Baixem pel carrer de Roger de Flor, fins a la cantonada amb el carrer de Sant Ferran, trobem l'edifici de l'antic Cafè Paralelo. L'edifici és de finals del segle XIX. S'hi feia teatre, balls, varietés i cinema mut. El nom de Paralelo li podria venir per analogia amb el Paral·lel de Barcelona, per uns decorats escènics que es contractaven d'allà.*

A la plaça dels Jocs Florals, davant del Paralelo, s'hi organitzaven algunes festes. Al costat hi havia un pati -avui nau industrial- en el qual es feien balls i concerts. El Paralelo va viure l'època del xarleston i del tango, també hi havia artistes del flamenc i orquestrines de jazz amb balls de disfresses. La seva millor època va ser abans de la Guerra. Expliquen que mentre per la ràdio s'anunciava la sublevació del 18 de juliol hi havia una festa al pati.

Molts dels clients d'aquest cafè s'identificaven amb una ideologia d'esquerres, catalanista i republicana. Alguns van ser de la Lleva del Biberó (coneguda també com a Quinta del Biberó formada per nois de 17 i 18 anys), durant la Guerra del 36.

El Paralelo va tancar les portes després de la Guerra.

48 ► 1929, banys de Cal Ral

49 ► 2011, aquí és on eren els banys de Cal Ral

50 ► 1933, safareig públic, carrer de la Reina Elionor

LA HIGIENE: ELS BANYS DE CAL RAL

▶▶▶▶▶ *Passem a l'altra banda de la Gran Via pel pas soterrat i sortim a la plaça dels Gegants de Gràcia: tenim a la cantonada l'únic edifici que encara es conserva dels banys públics que hi havia a Sabadell, les basses (o banys) de Cal Ral.*

A les cases no hi havia aigua corrent, i la gent treia l'aigua dels pous que tenien a casa. Com que no hi havia aigua calenta, anaven a banyar-se a Cal Ral (els banys van estar oberts aproximadament fins a l'any 1960). Diuen que es deia Cal Ral perquè el preu era un ral. Allà hi havia unes dutxes i unes basses on et podies dutxar i nedar una mica.

Les formes de rentar la roba eren variades; fins a mitjan segle XX no hi va haver rentadores. Les dones rentaven la roba en safareigs públics (més endavant veurem la façana del safareig del carrer de la Reina Elionor, l'únic element original que en resta). L'expressió fer safareig té l'origen en les converses i enraonies que naixien mentre es rentava la roba. Era un espai on es comentaven coses públicament i, sovint, un niu de tafaneries.

Les aigües residuals o fecals eren un tema a part. Com que fins a mitjan segle XX no hi va haver aigua corrent, la gent feia les seves necessitats en un forat situat en una petita cambra al final de les cases, la comuna. Tot anava a parar en un espai soterrat que es buidava, que una persona recollia i llençava en una bassa fora del barri i que servia per adobar els camps.

51 ► Anys 50, Gran Via, vies del tren sense soterrar

52 ► 2011, Gran Via, les vies se soterraren a principis dels 70

53 ► 2011, restaurant Montserrat (anterior Bombilla)

LA VIDA NOVA AL BARRI: LA BOMBILLA

▶▶▶▶▶ *Continuem pel carrer de Sant Raimon de Penyafort fins girar amb Lepant, d'allà fins al carrer de Girona, on hi havia la Bombilla, actualment bar restaurant Montserrat.*

El barri s'ha fet de gent nouvinguda i a principis del segle passat, va venir gent de Catalunya, País Valencià i Múrcia. Molta gent vinguda de Múrcia es va instal·lar entorn d'aquesta zona del barri (en un primer moment a l'altra banda de la carretera de Barcelona) i els homes freqüentaven aquest cafè.

El nom de la Bombilla era per recordar la Bombilla madrilenya, un centre d'esbarjo molt famós de Madrid. A la Bombilla del barri hi anaven gent nouvinguda i d'altra que era del barri, va tenir el seu moment abans de la Guerra. Era un lloc on la ideologia dels seus clients era anarquista militants i simpatitzants de la CNT i la FAI. Després de la Guerra, van buscar un nom que no recordés el seu passat i li van posar Bar Montserrat, dedicat a la Verge de Montserrat, expliquen.

Després de la Guerra va venir gent d'Andalusia i fa deu anys gent d'Àfrica i del sud d'Amèrica i d'altres parts del món.

54 ► 1924, rajolers de la bòbila de Cal Noi Maco, carrer de la Reina Elionor

55 ► 2011, fàbrica Seydoux (abans Vapor)

56 ► 2011, només queda la façana dels safareig del carrer de la Reina Elionor

57 ► 2011, antic casal de la Fàbrica Seydoux (abans Vapor)

▶▶▶▶▶ *Pugem pel carrer de Girona fins al carrer de Tetuan, girem a l'esquerra pel carrer de Tetuan i d'allà deixem a la dreta la plaça dels Gegants de Gràcia fins al semàfor que travessa el barri pel carrer de la Reina Elionor (Gran Via), travessem la Gran Via i enfilem pel carrer de la Reina Elionor, fins arribar a la cantonada amb el carrer de Sant Ferran.*

La fàbrica Seydoux, el segon dels tres grans vapors que veurem, és de l'any 1898. Era una empresa d'origen francès a la qual les mesures proteccionistes de l'època van obligar a instal·lar una fàbrica a l'Estat espanyol si hi volien vendre. Precisament en aquesta fàbrica l'any 1917 hi va haver una vaga que va estendre's per tot l'Estat espanyol.

L'any 1877, el del naixement del barri de Gràcia, els nens i les nenes de 8 anys ja anaven a treballar a la fàbrica, i molts foren analfabets o amb prou feines aprengheren a llegir i a escriure. Es cobrava per dies treballats (jornals), i no cobraves si et posaves malalt, si arribaves tard o si t'acomiadaven.

A les 5 del matí, amb el so de les sirenes, començaven a treballar i es posaven en marxa els telers. Les jornades eren de 12 hores, i a partir de 1883 es va passar a 10. Més de la meitat dels obrers eren dones i nens, i mentre molts homes eren al cafè, les dones tenien cura de la casa. La disciplina laboral era molt dura i l'esperança de vida era baixa.

És evident que la situació dels treballadors ha canviat força des del naixement del barri.

58 ► 1960, grup de parroquians del barri

59 ► 1996, trobada a la parròquia de Gràcia

60 ► 2011, església evangèlica

61 ► 2011, parròquia actual

LA VIDA A LA PARRÒQUIA

▶▶▶▶▶ *Pugem pel carrer de la Reina Elionor fins al carrer de Fiveller i girem a la dreta fins a la parròquia.*

L'any 1934 neix la parròquia de la Mare de Déu de Gràcia, que abans era la de la Santíssima Trinitat (a la Rambla). Durant els dies posteriors al 18 de juliol del 1936 (inici de la Guerra Civil) l'església és cremada i la Federació Local de Sindicats fa un document (salconduit) per al mossèn de la parròquia que li permet fugir de Sabadell i amagar-se.

Acabada la Guerra, la parròquia és reconstruïda i des de llavors, i de manera ininterrompuda l'activitat no ha cessat. L'any 2009 es va celebrar el 75è aniversari. La parròquia de Gràcia comprèn els barris de Gràcia i Can Feu.

A part de l'activitat religiosa, la parròquia ha impulsat diverses entitats, entre les quals destaquen l'OAR Gràcia i l'Esplai.

Malgrat que la religió catòlica és la tradicional i majoritària, hi ha veïns que practiquen altres confessions o que són ateu o agnòstics (la Constitució actual reconeix el dret a la llibertat religiosa).

62 ► 1919-26, cosidores de la Fàbrica Puncernau (després Llorens i Torra)

63 ► Abans 1936, repassadores de peces a la Fàbrica Puncernau

64 ► Abans del 1936, cosidores de peces de la Fàbrica Puncernau

65 ► Abans de 1936, Fàbrica Puncernau, teixint

66 ► Abans de 1936, selfactines Fàbrica Puncernau, filant

67 ► Fotografia Fàbrica Puncernau

68 ► anys 50, comiat d'una treballadora (cabell blanc) per jubilació, Fàbrica Llorens i Torra

69 ► 2011, edifici de la Fàbrica Puncernau, després Llorens i Torra

▶▶▶▶▶ *Desfem camí del carrer de Fiveller fins al carrer de la Reina Elionor, a l'alçada de la plaça de Joan Morral: a la cantonada, encara hi ha la Fàbrica Puncernau.*

La Fàbrica Puncernau (després, Llorens i Torra), part de la divisió de l'antic Vapor Marçet. La indústria principal del barri era la tèxtil, llanera i les auxiliars o complementàries en aquests o d'altres sectors, com el de la metal·lúrgia, la de totxos, les flors etc.

La llana és una fibra tèxtil que s'obté com a resultat de l'esquilada, arran de pell, de les ovelles. Es fa durant els mesos de maig i juny i s'obté el velló, que és d'una sola peça a causa de l'entortolligament i els greixos que mantenen unides les fibres. D'aquí fins arribar al vestit hi ha un llarg procés.

La primera operació que es fa és el sorteig (triatge): es trien les diferents qualitats de llana que hi ha en el velló i se separen.

La segona operació consisteix a batre i rentar la llana de manera contínua per eliminar els greixos i altres impureses, i també en l'operació d'assecatge; un cop fet això, els flocs de llana ja queden a punt per tenyir o filar.

La tercera operació és filar (convertir la llana en fil per teixir); la filatura de carda s'utilitza per a les fibres curtes, i la filatura d'estam, per a les fibres llargues. El procés de filatura consisteix a paral·lelitzar les fibres que estan desordenades en forma de flocs, que es converteixen en metxes que es van aprimant al llarg de procés, i finalment se'ls dóna una torsió en la màquina de filar. I així es mantenen unides les fibres de manera consistent.

Després ve el tissatge (operació de teixir) i els acabats, que són tota una sèrie d'operacions com el desgreixatge, el tenyit i altres processos per obtenir, finalment, un teixit a punt per a la confecció de peces de vestir.

En el cas que el teixit final estigui format per fils de colors diferents, es tenyeix la llana en floca abans del procés de filatura de carda, i la llana en forma de metxa en el cas del procés de filatura d'estam o bé en fil abans del tissatge.

70 ► 1939, avions de Guerra (xatos) de la Baigual i Llonch

71 ► 2011, Fàbrica Baygual i Llonch

72 ► 1937, el president Companys amb l'alcalde Moix al Vapor Llonch

73 ► 1936-38, almenys la persona que manipula la metral·ladora era de Gràcia

74 ► 1939, parròquia de Gràcia incendiada a principis de la Guerra

75 ► 1947, el general Franco i l'alcalde Marcet, Fàbrica Marcet

76 ► Anys 50, fotografia de la Fàbrica Marcet amb les piscines

77 ► 2011, refugi antiaeri (capacitat: 600-900 persones), sota pistes de l'IES Pau Vila

LA VIDA DURANT LA GUERRA (1936-1939) I DURANT EL FRANQUISME

11^a

PARADA

▶▶▶▶▶ Deixem a l'esquerra la Fàbrica Llorenç i Torra (Puncernau) i continuem pel carrer de Pau Claris fins arribar a la cantonada amb el carrer de Jacint Verdaguer, i fins a la cantonada del carrer de Cellers.

Des del carrer podem veure les pistes i el gimnàs de l'IES PAU VILA, a sota hi ha un dels refugis antiaeris que la defensa local va construir per protegir la població dels possibles bombardejos aeris, els quals no van afectar gairebé la zona, malgrat que tota la indústria civil abans de la Guerra, es va convertir en militar.

Al barri de Gràcia i entorn es van construir avions, tancs, bombes... tot va destinar-se per la Guerra. Es van col·lectivitzar indústries i molts joves vam marxar cap al front, i molts no en van tornar. Durant la Guerra hi va haver molta por i molta gana i després de la Guerra, igual.

Des de 1939 a 1959, l'economia estava destrossada (en fallida). El que es pagava a les persones treballadores era una quarta part del que es pagava abans de la Guerra (caiguda de salaris a un 25%), talls d'energia, restriccions de menjar (racionament), repressió política i social.

L'any 1943-44, es comença a edificar la Fàbrica Marçet (actual seu de la Policia Municipal), que feia tot el cicle integral del teixit de llana i que al 1947 venia directament sense intermediaris a diverses capitals de província de tot l'Estat.

▶▶▶▶▶ Tornem a l'Escola

78 ▶ Reproducció d'un model "xato", com els fabricats a la Baygual i Llonch, però muntats a l'Aeroport de Sabadell

79 ► Anys 20-30, alineació del CD Mercantil

80 ► 1953, inauguració pista OAR Gràcia, actual Teresa Claramunt al terreny de l'Escola

81 ► Anys 50, equip del Mercantil

82 ► 1953, inauguració Piscines Marçet, SA, compten amb frescos del pintor Vilarrufat a l'entrada

83 ► Anys 40, equip del Gimnàstic, a l'actual plaça de Fiveller

86 ► 27 de juny de 1954, inauguració, amb llençament de disc del camp del Gimnàstic Mercantil, ara plaça del Treball, durant uns anys adaptat per l'atletisme

84 ► 27 de juny de 1954, inauguració amb partit de futbol del camp del Gimnàstic Mercantil, actual plaça del Treball

85 ► 27 de juny de 1954, una altra foto de l'inauguració del camp del Gimnàstic Mercantil

LA VIDA ESPORTIVA

Des dels orígens del barri que s'hi han desenvolupat activitats esportives.

En futbol ha destacat l'equip del Mercantil (any 1913), que ha estat planter de grans jugadors, alguns dels quals han jugat en importants equips (Sabadell, Barça, Espanyol, etc.). L'any 1959 el Mercantil es va fusionar amb el Gimnàstic (l'altre equip del barri). Durant molts anys va tenir el camp a l'actual plaça del Treball, i abans, prop de la plaça de Fiveller.

Actualment el Mercantil ha marxat del barri, després de dècades d'estar arrelat al lloc i a la gent; recentment també ha marxat l'equip del Lepant, que jugava a la plaça de les Corts Catalanes.

Parlar d'handbol a Gràcia és parlar de l'OAR Gràcia, que va jugar el primer partit el 1953, i que ha jugat dues temporades a primera divisió estatal (1982-83 i 1983-84). Abans de jugar al carrer de Bocaccio, ho havia fet a la pista de futbol dels grans de l'Escola Teresa Claramunt.

Com a altres entitats esportives, durant els anys cinquanta hi va haver les pistes d'atletisme de la Joventut Atlètica de Sabadell (JAS) i després durant uns anys al voltant del camp del Mercantil a la plaça del Treball.

L'any 1953 es van inaugurar les piscines de la fàbrica Marcet, SA, (actualment piscina municipal de Can Marcet), i les pistes esportives per als treballadors.

També destaca el tennis taula (primer amb l'equip d'El Ciervo, que va arribar a jugar a la divisió d'honor; i aquests darrers anys, amb l'equip del Club Falcons Sabadell, ha militat a la divisió d'honor, a l'Escola Teresa Claramunt).

87 ► 27 de juny de 1954, inauguració amb partit de bàsquet del camp del Gimnàstic Mercantil

88 ► Anys 70-80, equip femení d'handbol Carmen Troncho, pista de terra (sense asfaltar) Piscina Marcet

89 ► 1977, manifestació al barri a favor de l'Estatut

90 ► Principis 80, Xesco Boix a la plaça del Treball

91 ► Anys 90, Diada de l'11 de setembre a la plaça del Treball

92 ► 1999, festa de la Flama del Canigó

93 ► 2008, celebració dels 25 anys de la colla de Gegants de Gràcia

LA VIDA AL BARRI DELS ÚLTIMS 30 ANYS A L'ACTUALITAT

L'any 1973 es constitueix l'Agrupació de Veïns de Gràcia (AVG) als locals de l'OAR per donar resposta a les deficientes condicions de vida al barri i poder expressar el malestar popular en els difícils anys de les acaballes del franquisme.

Als anys 80, gràcies a la lluita i al treball comunitari dels veïns i veïnes, es modernitzen les infraestructures i els equipaments, i es dignifica la barriada (carrers asfaltats, enllumenat públic, serveis sanitaris, naixement de la plaça del Treball, etc.) i s'organitzen activitats i es creen grups socioculturals de tot tipus (colla de Grallers i Geganters, Casal d'Avis, etc.).

Hem de dir que la plaça del Treball esdevé un espai comunitari gràcies a l'esforç dels veïns i, també, al suport de l'Antoni Farrés, que va ser alcalde de Sabadell de 1979 a 1999; ell va ser veí del barri i un gran defensor dels valors democràtics, nacionals i socials.

A finals dels anys 90 la tendència a l'envelliment del barri (el jovent marxava als barris de nova creació de la ciutat) es va invertir gràcies a la rehabilitació d'habitatges i a l'obra nova que ha dut gent jove a Gràcia.

Les grans fàbriques tèxtils han desaparegut per donar pas a equipaments socials (Vapor Llonch, Safarejos, etc.) i al polígon industrial i d'oci de la Zona Hermètica (el trasllat de la qual a Sant Pau de Riu-sec és una de les principals reivindicacions de l'AVG).

94 ► 2011, plaça del Treball amb paret del centre cívic de Gràcia

95 ► 2011, plaça del Treball

► Referències fotogràfiques per número:

- 1► El rei Alfons XIII i el general Primo de Rivera sortint en automòbil de visitar la fàbrica tèxtil de Vicente Planas. A l'interior de l'automòbil possiblement la reina Victoria Eugènia de Battenberg. Sabadell, 21 de maig de 1924. Autor: Alessandro Merletti Quaglia/ AHS.
- 2► Fotografia Fàbrica Vicente Planas, SA / Arxiu Fotogràfic Agrupació de Veïns.
- 3► Fàbrica de D. Juan Llonch y H. 1881. Foto: Vives i Martí./AHS.
- 5► Fotografia aèria en primer terme de la Fàbrica Tints Enrich i al fons a la dreta pisos Marcet, mentre es construïen (autor desconegut/Tints Enrich).
- 6► Nenes al camp del Mercantil (1977aprox)/ Maria Nicolàs.
- 7► Pas a nivell de la carretera de Barcelona Autor: Francesc Pulit i Tiana Aportació: Esteve Renom i Pulit 1892/AFUES.
- 9► La torre del Castell de Can Feu vista entre els pins. Sabadell, anys 20. Autor: Francesc Casañas Riera/ AHS.
- 10► Apilant garbes de blat als camps del rodal de Can Feu, Sabadell ca. 1920. Autor. Francesc Casañas i Riera / AHS.
- 12► Membres del cos de bombers amb el cotxe de la marca Maxwell. Sabadell, 1933. Autor: desconegut/ AHS.
- 13► Sortida de vehicles dels bombers, Sabadell 1933; autor desconegut/AHS.
- 15► Fotoplans de Sabadell i rodalies. E 1:2000. Mida 47 x 57. Zona: Gràcia, Eixample, Centre. Descripció: carretera de Barcelona, Fàbrica Arraona, Gran Via, Escola Els Maristes. - Sabadell, 1949. Autor: CEFTA/ AHS.
- 16► Urbanització de la Riera (actual rambla d'Ibèria). Fotografia de 1958. Autor: Pere Latorna/AFUES.
- 18► Fets del 1917 Carretera de Barcelona (carrer del Pintor Pradilla) Autor: desconegut Aportació: Arxiu Família Marcet 15 Agost 1917/AFUES.
- 21► 1915 Cursa de motocicletes. Festa Major Cruïlla carretera Molins de Rei – Carretera de Terrassa Autor: E. LL. Postal Aportació: Daniel Sallés/AFUES.
- 23► Cursa de motos al pas pel creuament de la carretera de Terrassa i la carretera de Rubí, al costat del carrer de Sant Cugat. Es pot apreciar el bar *El Millón* de Magí Marcè i l'escola nacional. Festa Major de Sabadell, 1924 ca. Autor: Francesc Casañas Riera/AHS.
- 24► Fets del 1917 carretera de Barcelona (cantonada carretera Molins de Rei). Autor: desconegut Aportació: Família Galícia Marcet/AFUES.
- 26► Cantada de petits caramellaires a la plaça d'Anselm Clavé , anys 1950. Autor: Reportajes Fotográficos Sabadell/Arxiu Roser Enrich.
- 28► Estació nevada 1962/AFUES.
- 29► Estació de Sabadell. “Bloch con 15 vistas de las estaciones de los Ferrocarriles de Cataluña, S.A.”. Autor: desconegut/ AHS.
- 30► Autobús Graham Brothers carrossat per CABA i propietat de la Vallesana S.A. Castellar amb matrícula B29542 davant de l'estació dels Ferrocarrils Catalans de Sabadell. Al fons la fàbrica de Vicente Planas. Abans de 1936. Autor: Francesc Casañas Riera/ AHS.
- 31► Façana de l'escola de nenes Carmen Tronchoni al carrer de Riu-sec. Sabadell, dècada 1940. Autor: desconegut/ AHS.
- 33► Trobada de cors davant de l'antiga seu del Ciervo, s.d autor Martin Lahosa/Arxiu del Ciervo.
- 34► Representació Teatral de l'obra de Lluís Elias *Bala Perduda*, 1962. Autor: Reportajes fotográficos Aljama/Arxiu del Ciervo.
- 38► Foto ós al carrer de Sant Ferran/de Blai Morlans/Llibre Gràcia, un barri amb identitat pròpia del segle XIX al XXI.
- 39► Sa majestat Carnestoltes 1927. Autor Francesc Casañas/AHS.
- 40, 41, 42, 43► Berenar d'avis, trencar l'olla, carrer engalanat sense asfaltar i xocolatada /Antoni Monistrol Valls amb la col·laboració de Carme Cabeza.

- 46▶ Paralelo, fotografia de Joan Cuscó/
del llibre Gràcia un barri amb identitat
pròpia.
- 48▶ Banyistes de Cal Ral, maig de 1929,
Autor: desconegut/ Donant: Amadeu
Malet i Ramon Alberich/AFUES.
- 50▶ Dones rentant roba als safareigs del
carrer de la Reina Elionor, 1933, autoria
atribuïda a Francesc Casañas/AHS.
- 51▶ Carrer de Sant Ferran – plaça dels Jocs
Florals Sabadell Autor: Pere Lartuna i
Serra Aportació: Família Lartuna/AFUES.
- 54▶ Rajolers a la bòbila rodona de Cal
Noi Maco al carrer de la Reina Elionor
Sabadell Autor: Desconegut Aportació:
Rosa Orpella Marquina 1925 “Noi Maco,
renom de la família Casajoana. Anys
més tard passà als Madurell. Darrere
esquerre, carrer de la Reina Elionor
N^a 133-135. Personatge al centre amb
camisa de quadres és Enric Orpella
Mora”/AFUES.
- 59▶ Feligresos davant de l'església de Gràcia,
anys 1960. Autor: Reportajes fotográficos
Sabadell/Arxiu Roser Enrich).
- 62▶ Sala de les cosidores de peces de la
Fàbrica Juli Puncernau. Sabadell, abans
de 1936. Autor: Francesc Casañas Riera/
AHS.
- 63▶ Grup de noies repassadores de peces
de la fàbrica J. Puncernau. Al centre
una noia marcant les peces amb el
logotip de l'empresa. Sabadell, abans
de 1936.-Autor: Francesc Casañas Riera/
AHS.
- 64▶ Cosidores de peces a la fàbrica J.
Puncernau, després Llorens i Torra, S.A,
a la Carretera de Molins de Rei/ Reina
Elionor/ Cellés/ Pau Claris (Cal Marcet).
Sabadell, entre 1919 i 1926. Autor:
Francesc Casañas Riera/AHS.
- 65▶ Secció de telers de la fàbrica Puncernau.
Sabadell, abans de 1936. Autor: Francesc
Casañas Riera/ AHS.
- 66▶ Secció de selfactines a l'interior de la
fàbrica J. Puncernau. Sabadell, abans de
1936. Autor: Francesc Casañas Riera/ AHS.
- 67▶ Fàbrica Puncernau. Autor: Francesc
Casañas Riera/ AHS.
- 68▶ Comiat d'una treballadora a la fàbrica
Llorens i Torras. Foto de Mercè Corbera.
- 70▶ Avions de guerra (xatos) de la Baigual i
Llonch, 1939. Autor: desconegut/ AHS.
- 72▶ El president Companys acompanyat
de l'alcalde Moix, visita a la fàbrica
col·lectivitzada Llonch Hermanos, 1937/
ANC.
- 73▶ L'home de la metralladora és Enrich
Orpella (soldat supervivent de la Guerra);
autor desconegut/Rosa Orpella.
- 74▶ Fotografia de les ruïnes de la parròquia
de Gràcia, any 1939, autor desconegut/
AHS.
- 75▶ El general Francisco Franco, acompanyat
de l'alcalde Marcet, a la sortida de la
Fàbrica Marcet SA, 21 maig 1947. Autor:
Carlos Pérez Rozas/AHS.
- 76▶ Vista aèria de les instal·lacions de la
Fàbrica Marcet S.A. Entre la carretera
Molins de Rei i la via del tren. Sabadell,
s.d. Autor: desconegut/ AHS.
- 78▶ Avió “xato” Escala 1:2 Museu de la Ciència
i de la Tècnica de Catalunya (Terrassa).
Autor: Carlos Pérez Rozas/AHS.
- 79▶ Fotografia de l'equip del Mercantil, anys
20-30/cedida pel CE Sabadell FC.
- 80▶ Inauguració de la pista de l'OAR Gràcia
carrer de Permanyer Sabadell Autor:
Desconegut Aportació: Francesc Coll
Casajoana 1959 “Equips dels infantils,
juvenil, senior de l'OAR Gràcia”/AFUES.
- 81▶ Equip del Mercantil, anys 50. Foto de
Mercè Corbera.
- 82▶ Piscines de la Fàbrica Marcet SA el dia de
la seva inauguració. Sabadell, 25 de maig
de 1953. Autor: Duran/ AHS.
- 84, 85, 86, 87▶
Inauguració del camp del Gimnàstic
Mercantil, juny 1954/AFUES.
- 85▶ Partit de futbol camp del Gimnàstic
Sabadell. Autor: desconegut Aportació
Joan Busoms Domènech/AFUES Fotos
2011/Arxiu fotogràfic Agrupació de Veïns.

- 89 ► Feligresos davant l'església 1996/Del llibre Joan Moles i Benet, Records d'un sabadellenc compromès.
- 88 ► Equip femení d'handbol del Carmen Tronchoni/Fotografia de Mercè Corbera.
- 92 ► Manifestació a favor de la llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia (1977), actuació del cantant Xesco Boix (anys 80) i arribada de la Flama del Canigó / Del llibre Joan Moles i Benet, Records d'un sabadellenc compromès.
- 93 ► Ballada de gegants a la Plaça, 25 anys de la colla gegantera de Gràcia. Autor: Santi Laiglesia.
- 4, 11, 14, 17, 19, 20, 22, 25, 27, 32, 35, 36, 44, 45, 47, 52, 55, 56, 57, 60, 61, 69, 71, 77, 93, 94, 95 ►
Arxiu AVG / 2011.

► Llibres:

- Gràcia un barri amb identitat pròpia del segle XIX al XXI, Casal d'Avis de Gràcia, (Aurèlia, Joan Cuscó Aymamí, Francesc Llobera i Casanova i altres)/Publicacions de la Gent Gran de Gràcia, març del 2003(núm 2).
- Gràcia, Un barri entre tres segles, Ajuntament de Sabadell, Museus Municipals, col·lecció Sabadell i els seus barris.
- Joan Moles Benet, records d'un sabadellenc compromès.
- 1931-1945, Una esperança desfeta, del Museu d'Història de Sabadell.

AGRUPACIÓ
DE VEÏNS
DE GRÀCIA